

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовao комисију 05.03.2021. године, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду   2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: др Срђан Шљукић, редовни професор, у.н.о. Социологија, 25.06.2015., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, председник   др Душан Мојић, редовни професор, у.н.о. Социологија, 23.11.2020., Универзитет у Београду, Филозофски факултет, члан   др Марица Шљукић, ванредни професор, у.н.о. Социологија, 10.11.2019., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, члан   др Марица Петровић, доцент, у.н.о. Социологија, 31.10.2019., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, члан   др Јована Чикић, ванредни професор, у.н.о. Социологија, 01.10.2019., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, ментор
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Марина, Душан, Недељковић   2. Датум рођења, општина, држава: 23.2.1989. Коњиц, Босна и Херцеговина, СФРЈ   3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Филозофски факултет у Новом Саду, МАС Социологија, мастер социолог   4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2016. година, ДС Социологија   5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Филозофски факултет у Новом Саду, Приватизација друштвених пољопривредних предузећа, н.о. Социологија, 24.06.2014. године.   6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: -
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
СЕОСКЕ ЖЕНЕ И РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У АП ВОЈВОДИНИ
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.
Докторска дисертација <i>Сеоске жене и развој руралног туризма у АП Војводини</i> кандидаткиње Марине Недељковић написана је на српском језику, ћиричним писмом. На самом почетку приказана је Кључна документацијска информација, уз Сажетак и Кључне речи. Докторска

дисертација садржи и предговор који се налази на првих пет страница, у којем кандидаткиња описује мотиве који су је определили да се посвети истраживању одабраног проблема. Докторска дисертација састоји се од десет поглавља и написана је на укупно 338 страница. Текст дисертације садржи 30 фотографија и 18 табела. Ауторка се позива на 354 референце и 117 електронских извора. На самом крају дисертације налазе се и четири прилога.

Докторска дисертација започиње *Предговором* (стр. 9-13) који садржи образложење мотива за истраживање. Након тога, у *Уводу* (стр. 14-18) кандидаткиња дефинише предмет истраживања, одређује основну и помоћне хипотезе, циљеве и очекиване резултате истраживања.

Наредних шест поглавља односе се на успостављање теоријског оквира за анализу проблема. У поглављу *Трансформација и редефинисање руралности и руралног простора у савременим друштвима* (стр. 19-27), кандидаткиња излаже схватања аутора о савременој руралности, руралном и руралном простору. На ово се надовезује поглавље *Трансформација појма и концепција руралног развоја* (стр. 28-37) у којем се дефинише рурални развој, образлажу различити нивои његове анализе, као и компарирају главна обележја концепција руралног развоја. У поглављу *Pod, gender mainstreaming и рурални развој* (стр. 38-47) се проблематизује однос кључних теоријских концепата (рода и руралног развоја), као и објашњава значај концепта и праксе gender mainstreaminga. У оквиру овог поглавља се посебно приказују обележја положаја и улога сеоских жена у српском друштву (стр. 42-47). На тај се начин формирају основе за контекстуализацију одабраног истраживачког проблема. У поглављу *Рурални туризам у руралном развоју* (стр. 48-58) кандидаткиња идентификује место и значај руралног туризма у диверзификацији руралне економије и руралном развоју у савременим друштвима, осврћући се како на потенцијале за развој ове економске делатности (у виду руралног капитала), тако и на њене позитивне и негативне последице. Поглавље *Женско рурално предузетништво – интегрисани приступ рода и животног стила* (стр. 59-70) садржи објашњење појмова предузетништво, рурално предузетништво, женско предузетништво, као и интегративног приступа у проучавању женског руралног предузетништва. Посебно се елаборира концепт предузетништва животног стила како би се додатно указало на специфичности женског руралног предузетништва. Последње поглавље у овом делу носи назив *Основна обележја руралних подручја АП Војводине* (стр. 71-88). Оно се састоји из три потпоглавља која су у функцији обликовања друштвеног контекста за анализу претходно дефинисаног истраживачког проблема.

У поглављу *Основне карактеристике методолошког оквира истраживања* (стр. 89-115) детаљно су објашњени избор и карактеристике истраживачког метода, као и одабир и карактеристике узорка. Кандидаткиња је образложила избор метода истраживања (метод случаја), посебно истичући значај примене квалитативног метода у истраживању одабраног проблема. Осим тога, кандидаткиња је објаснила и два узорка у истраживању – узорак сеоских жена и узорак представника релевантних друштвених институција у вези са политикама руралног развоја. У поглављу су објашњене и основе за разговор са обе групе испитаника, као и поступак прикупљања података. Посебан део чини потпоглавље *Специфичности теренског рада – истраживачке напомене* (стр. 107-115) у којем кандидаткиња сумира главна запажања која се односе на сам ток прикупљања података/теренски рад.

Резултати истраживања приказани су у два обимна поглавља. Први део резултата приказан је у поглављу *Сеоске жене предузетнице и развој руралног туризма* (стр. 116-219). Реч је о најобимнијем поглављу које се састоји од пет тематских потпоглавља у којима се приказују резултати истраживања добијени на основу разговора са сеоским женама предузетницама:

- у потпоглављу *Предузетнички почеци у руралном туризму – претпоставке и мотивација* (стр. 120-127) идентификују се разлози за отпочињање предузетничке активности у руралном туризму, економска ситуација у којој су се претходно налазиле испитанице, кључни кораци приликом започињања посла;
- потпоглавље *Карактеристике предузетничких подухвата сеоских жена предузетница у руралном туризму* (стр. 127-158) садржи приказ резултата истраживања о обележјима послова сеоских жена у руралном туризму, као и њиховом односу према послу коју обављају;
- потпоглавље *Финансије, институционална ограничења и неадекватна законска решења – „тамна страна“ руралног туризма* (стр. 158-181) садржи приказ главних проблема са којима се сеоске жене предузетнице у руралном туризму суочавају у пословању;
- у потпоглављу *Предузетништво у руралном туризму и приватан живот (слободно време)* (стр. 181-186) указује се на испреплетеност радног и слободног времена, као и на формирање

специфичног животног стила сеоских жена предузетница у руралном туризму;

- потпоглавље *Ставови сеоских жена предузетница према руралном туризму и руралном развоју* (стр. 186-219) говори о перцепцији испитаница о последицама развоја руралног туризма, како на индивидуалном, тако и колективном нивоу.

Други део резултата истраживања приказан је у поглављу *Карактеристике институционалног оквира и политика подршке развоју женског предузетништва у руралном туризму* (стр. 220-303). И ово поглавље се састоји од ужих тематских целина у којима се анализирају општа обележја институционалне подршке развоју женског руралног предузетништва у руралном туризму на националном (стр. 221-231), регионалном/покрајинском (стр. 232-260) и локалном нивоу (стр. 261-299). Детаљан приказ и анализа институционалне подршке финализују се у виду систематизованих, социолошки релеватних импликације уочених карактеристика јавних политика подршке развоју женског предузетништва у руралном туризму АП Војводине (стр. 299-303).

На послетку, у *Закључку* (стр. 304-314) се сумирају главни резултати истраживања, изводе докази постављених хипотеза и процењује реализација постављених истраживачких циљева. Завршни делови дисертације обухватају податке о коришћеној литератури (стр. 315-327), електронским изворима података (стр. 328-330), прилозима (стр. 331-336) и биографији кандидаткиње (стр. 337-338). Први прилог односи се на основу за разговор са представницима релеватних институција и организација за развој женског предузетништва у руралном туризму, други прилог представља основу за разговор са сеоским женама предузетницама у руралном туризму, трећи прилог је списак табела, а четврти списак слика.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација кандидаткиње Марине Недељковић успешно обједињује теоријска и емпиријска сазнања о кључним аспектима и релацијама између концепата рода, руралног туризма и руралног развоја. Две кључне целине дисертације – њен теоријски и емпиријски део – имају велики значај у развијању постојећих научних сазнања у више социолошких дисциплина (социологија туризма, рурална социологија, социологија предузетништва), као и у другим наукама које се баве истраживањем сродних проблема (туризмологија).

Теоријски део дисертације садржи све битне елементе који су неопходни за адекватно формулисање истраживаног проблема. Основни концепти су добро одабрани и јасно дефинисани. Такође, систематично и прецизно се указује на главне релације између основних концепата. Кандидаткиња је изложила главна схватања савремених аутора о променама у карактеристикама руралности и руралног простора. То је довела у везу са систематично приказаним доминантним концепцијама руралног развоја. Након тога је проблематизовала однос кључних теоријских концепата – рода, руралног развоја, руралног туризма и женског руралног предузетништва – указујући на могућности и ограничења основних схватања о наведеним релацијама. Сама структура поглавља у теоријском делу дисертације указује на јасно разумевање истраживаног проблема и његово добро теоријско позиционирање. Осим тога, у теоријском делу дисертације, на основу приказа резултата ранијих истраживања, као и релевантних статистичких података, кандидаткиња обезбеђује основу за друштвену контекстуализацију одабраног истраживаног проблема.

Део дисертације у којем су приказане карактеристике методолошког оквира истраживања садржи све битне елементе који упућују на разлоге за одабир метода и кораке у развијању плана емпиријског истраживања. Овај део значајан је због детаљне елаборације одабраног метода (метод случаја) и указивања на предности примене квалитативног плана у истраживању недовољно анализираних друштвених феномена. Истраживање је омогућило стварање разноврсне емпијске грађе која обухвата наративе испитанице (њихове животне приче), наративе представника релеватних институција, фотографије, релеватне стратешке, законске и друге документе о мерама подршке развоју женског руралног предузетништва у руралном туризму, податке прикупљене непосредним опажањем и сл. То значи да је кандидаткиња, поред дубинског интервјуа, у истраживање укључила и посматрање, анализу докумената, опажања која су настала током неформалних контаката на терену. Такође, кандидаткиња је јасно објаснила разлоге и начин одабира два узорка – узорак сеоских жена предузетница у руралном туризму (31 испитаница) и узорак представника релевантних јавних институција за подршку развоју руралном туризму и женском руралном предузетништву (22 испитаника). Притом је указала на важност формирања систематичне и родно сензитивне базе података о предузетницима. Из методолошке позиције, посебно значајан део дисертације чини дескрипција и анализа специфичности теренског рада. Овакав осврт на запажања истраживача о току прикупљања података представља важан допринос у

анализи адекватности одабраног истраживачког плана, али и додатни оквир за разумевање резултата истраживања.

У другом делу дисертације на систематичан и јасан начин изложени су резултати истраживања тако да директно одговарају постављеним истраживачким циљевима и омогућавају проверу хипотеза. Анализа резултата истраживања праћена је наротивима испитаника што додатно доприноси њиховом тумачењу. Поред наратива испитаника, анализа је допуњена и одговарајућом фото-документацијом. Део резултата представљен је у виду табела чиме се постиже њихова боља прегледност. Иако приказани у две велике засебне целине, резултати истраживања се јасно надопуњују. Социолошко тумачење резултата истраживања потврдило је основну претпоставку да предузетничко ангажовање сеоских жена у руралном туризму модификује њихове улоге и положаје како у приватној, тако и јавној сфери (породици, домаћинству, локалној сеоској заједници). Те промене су споре и постепене и подразумевају измене у обележјима руралног родног режима. Утврђено је и да је женско предузетништво у руралном туризму пре последица личних амбиција, а мање заслуга институционализоване јавне подршке. Такође, истраживањем су потврђене и посебне хипотезе. Обимна искуствена грађа омогућила је да се реализују сва три наведена истраживачка циља. Наведене референце су обимне и релеватне. Обухватају штампане и електронске публикације на српском и енглеском језику, нормативне акте различитог садржаја и нивоа општости, статистичке публикације. Електронски извори су релеватни и омогућавају приступ додатним подацима релеватним за анализу.

Поред научног доприноса разумевању специфичности женског руралног предузетништва у руралном туризму, резултати истраживања имају и додатни практични значај јер могу да послуже приликом формулисања специфичних мера јавних политика подршке развоју руралног туризма и женског руралног предузетништва, а тиме и да допринесу диверзификацији руралне економије и јачању социјалне виталности сеоских заједница.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Čikić, J.– Jovanović, T. & Nedeljković, M. (2018). Business and/or pleasure – gender (in)equalities in rural tourism in Vojvodina. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 20: 1341-1352. (M22)
2. Недељковић, М. – Чикић, Ј. (2019). Предузетништво животног стила као социолошки концепт. *Култура полиса*, 39: 539-551. (M51)
3. Čikić, J. –Nedeljković, M. (2018). Female entrepreneurship – a path towards sustainable rural restructuring. In: Subić, J. –Jeločnik, M. –Kuzman, B. & Andrei, J.V. (eds.) (2018) *Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region - sustainability and multifunctionality*. Belgrade: Institute for agricultural economics. 370-387. (M33)

Радови прихваћени за објављивање:

1. Nedeljković, M. – Čikić, J. (2021). My job is to enjoy! – Serbian experience of lifestyle entrepreneurship. *Теме* (рад позитивно рецензиран и прихваћен за објављивање; потврда уредника у прилогу).

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања докторске дисертације кандидаткиње Марине Недељковић потврдили су основну претпоставку да предузетничко ангажовање сеоских жена у руралном туризму доводи до промене њихових друштвених улога и положаја у приватној и јавној друштвеној сфери. Ово се потврђује и у наротивима самих испитаница, али и представника релеватних институција. Међутим, те промене су споре и постепене, а базирају се на изменама традиционалних образаца руралног родног режима. У том процесу, сеоске жене предузетнице задржавају постојеће, али преузимају и нове друштвене улоге (посебно у јавној сфери) што утиче на измену њиховог положаја у сеоском домаћинству и сеоској заједници. Истраживањем је утврђено да на динамику и обим промена у друштвеним улогама и положају сеоских жена предузетница у руралном туризму утиче низ фактора на микро (лична мотивација самих предузетница, лични и породични систем вредности), мезо (породична подршка, подршка локалне заједнице, обележја локалне средине као руралнотуристичке дестинације) и макро нивоу (подршка на националном нивоу, обележја руралне структуре, опште

карактеристике друштва).

Такође, потврђене су и посебне хипотезе о карактеру предузетништва сеоских жена у руралном туризму, њиховим расположивим потенцијалима за развој руралног туризма и обележјима институционалне подршке развоју женског предузетништва у руралном туризму. Посебан допринос огледа се у томе што су резултати истраживања допринели новим сазнањима о карактеристикама предузетништва сеоских жена у руралном туризму – реч је о предузетништву животног стила. У овом типу предузетништва, профит није примарни циљ – он је присутан, али је акценат на задовољству, игри, давању смисла, промовисању одређеног система вредности и стила живота, присном односу са туристима, развоју локалне сеоске заједнице. Такође, резултати су указали на то да међу истраживаним сеоским женама предузетницама у руралном туризму нема јасно диференцираних предузетничких типова (како је то утврђено у неким ранијим анализама) што је последица степена развијености руралног туризма, али и обележја руралне структуре и српског друштва у целини. Закључује се да су сеоске жене предузетнице у руралном туризму истовремено и предузетнице шанси и предузетнице нужде. То значи да предузетничку активност у руралном туризму ове жене виде као прилику за задовољавање потребе за самосталношћу, креативношћу, самодоказивањем, али и као својеврсну стратегију опстанка на селу/опстанка села. Истраживањем је утврђено да упркос проблемима са којима се суочавају, сеоске жене истрајавају у бављењу руралним туризмом што кореспондира са раније утврђеним карактеристикама предузетништва животног стила. Додатно, резултати истраживања указују на значај удруживања сеоских жена предузетница у руралном туризму – удруживање се види не само као механизам за боље позиционирање на тржишту, већ и као канал за размену знања и информација, али и потенцијално средство за остваривање утицаја.

Осим тога, резултати несумњиво указују да је предузетничко ангажовање сеоских жена у руралном туризму знатно више резултат њихових личних тежњи и уложеног труда, а мање заслуга мера подршке развојних политика. Кандидаткиња је утврдила да су мере подршке присутне на свим анализираним нивоима (национални, регионални/покрајински, локални), али и да су оне парцијалне, често још у повоју или сведене само на декларативно препознавање значаја сеоских жена у развоју руралног туризма. Саме предузетнице у руралном туризму на двојак начин перципирају институционални систем – као потенцијални извор подршке, али и као систем који нема довољно увида у реалне проблеме са којима ове жене суочавају. У превазилажењу овог проблема посебно се истиче улога евалуације примењених мера подршке која би требало да омогући снажнију интеграцију праксе *gender mainstreaming* у политике руралног развоја, развоја туризма и развоја предузетништва. Овакви налази, поред научне, имају и посебну апликативну вредност.

На основу резултата истраживања, кандидаткиња предлаже да институционалне мере подршке буду конципиране тако да омогуће целовитост тзв. производног циклуса женске предузетничке активности. То значи да се предлаже формирање таквог система мера којим би се омогућило пружање разноврсне подршке сеоским женама у обликовању производа/услуге у руралном туризму. Уједно, тиме се указује и на значај повезивања институција на различитим нивоима управљања (од националног до локалног) са удружењима сеоских жена предузетница у руралном туризму.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидаткиња Марина Недељковић је прикупила и обрадила обимне и разноврсне податке применом одговарајућих метода и поступака. Резултати истраживања су изложени на прегледан, јасан и систематичан начин, праћени одговарајућом социолошком анализом и објашњењем. Тумачење резултата је јасно, доследно и утемељено у претходно дефинисаном појмовно-хипотетичком оквиру. Изведени закључци су такође представљени јасно и прецизно.

Комисија закључује да се начин приказа и тумачења резултата истраживања у оквиру ове докторске дисертације може сматрати адекватним, те на основу тога даје позитивну оцену.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме
Дисертација кандидаткиње Марине Недељковић под називом *Сеоске жене и развој руралног*

туризма у АП Војводини је написана у складу са образложењем које је дато у пријави теме.
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе
Дисертација садржи све битне елементе који су описани у одељку бр. 5.
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци:
Дисертација <i>Сеоске жене и развој руралног туризма у АП Војводини</i> прво је свеобухватно домаће социолошко истраживање друштвене улоге и положаја сеоских жена као актера у развоју руралног туризма. Сам одабир проблема указује на добро познавање актуелних прилика у савременом српском друштву, посебно његовом селу. Кандидаткиња је показала завидно познавање релевантних теоријских концепата и њихових међусобних релација што јој је омогућило да уочени друштвени проблем чврсто теоријски утемељи. Такође, кандидаткиња је на систематичан начин прикупила, обрадила и анализирала веома обимну искуствену грађу која се односи на два комплементарна аспекта анализираниог проблема: а) аутоперцепција сеоских жена о сопственој улози и положају у руралном туризму, али и локалној заједници уопште и б) обележја јавних политика које (делимично) усмеравају процес руралног развоја у нашем друштву. Стога, њено истраживање повезује макро/структурни ниво, мезо/ниво јавних политика и микро/индивидуални ниво анализе проблема. Тиме дисертација доприноси дубљем разумевању динамике и обележја развоја руралног туризма, трансформације руралног родног режима и саме руралне друштвене структуре, али и праксе уродњавања политика руралног развоја. Резултати истраживања обогаћују сазнања у више социолошких дисциплина (социологија туризма, рурална социологија, социологија предузетништва).   Из претходно наведеног следи да докторска дисертација кандидаткиње Марине Недељковић представља значајан допринос социолошком разумевању обележја женског руралног предузетништва и развоја руралног туризма, као и промена саме руралне структуре у савременом српском друштву, и то са значајним оригиналним теоријским и практичним импликацијама.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања
У дисертацији нису уочени недостаци који би битније утицали на резултате истраживања.
☒ ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
да се докторска дисертација кандидаткиње Марине Недељковић под називом СЕОСКЕ ЖЕНЕ И РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА У АП ВОЈВОДИНИ, прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.

ДАТУМ: 23.03.2021. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

_____

др Срђан Шљукић, председник Комисије

_____

др Душан Мојић, члан

_____

др Марица Шљукић, члан

_____

др Марица Петровић, члан

_____

др Јована Чикић, ментор/ члан

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.